

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ЕЛЕМЕНТІВ РИЗИКУ ПІДПРИЄМСТВА

Прокопович Л.Б., Стойкова Т.М.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

В даній роботі ми досліджуємо та аналізуємо актуальну економічну проблему нашої країни дебіторська заборгованість, як один із елементів ризиків підприємства. Актуальність проблем полягає у підвищенні якості та ефективності узгодженого управління дебіторською заборгованістю, недостатності її теоретичного розгляду та практичного використання на підприємствах обумовили необхідність подальшого дослідження.

Ключові слова: ризик підприємства, дебіторська заборгованість, методика управління ризиком, резерв сумнівних боргів, безнадійна дебіторська заборгованість, сумнівна дебіторська заборгованість.

Постановка проблеми. Кожна господарська діяльність пов'язана з небезпекою грошових втрат, що впливають з особливостей тих або інших господарських операцій. Небезпека таких витрат являє собою фінансові ризики. З'ясуємо що таке ризик.

Ризик – подія або група подій, що завдають шкоди об'єкту, що володіє даним ризиком.

Однією з головних проблем господарюючих суб'єктів економіки є зростання дебіторської заборгованості підприємства. Таким чином управління дебіторської заборгованості – найважливіший елемент системи фінансової політики будь-якого підприємства, що є головною умовою забезпечення фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності господарюючого суб'єкта. Правильна раціональна система контролю розрахунків з дебіторами здатна виявити

проблеми і вирішити їх, запобігти тим самим небажані наслідки господарської діяльності.

У зв'язку з цим в сучасних умовах виникла необхідність у мінімізації ризиків дебіторської заборгованості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням даного питання, дебіторської заборгованості як одного із елементів ризику підприємства займалися чимало вітчизняних науковців, як М. Д. Білик, Ф. Ф. Бутинець, Б. І. Валуєв, С. Ф. Голов, В. І. Єфіменко, В. М. Костюченко, М. В. Кужельний, Ю. Я. Литвин, О. В. Лишненко, В. Г. Лінник, В. Я. Плаксієнко, В. В. Сопко та багато інших.

Виділення раніше невирішених частин загальної проблеми. Проблема ризику дебіторської заборгованості розкривається в роботах В. М. Костюченко, В. В. Сопко.

Разом з тим накопичено наукового потенціалу недостатньо для вирішення проблем задля усунення ризиків, які пов'язані з дебіторською заборгованістю у господарській діяльності, оскільки залишається багато не досліджених питань. Однією із зазначених проблем ефективною організації дебіторської заборгованості є відсутність чітко сформульованих вимог до даної системи.

Ще однією проблемою є відсутній науковий підхід до організації контролю в залежності від виду дебіторської заборгованості, організаційної структури самого підприємства, і бухгалтерського обліку зокрема. На основі аналізу практичної організації внутрішнього контролю ризиків, які пов'язані з дебіторською заборгованістю з'ясовано, що контроль може існувати в різноманітних формах, а саме: спеціально створена служба внутрішнього контролю, функції внутрішнього контролю покладено на головного бухгалтера, внутрішній контроль здійснює аудиторська фірма, внутрішній контроль здійснює консалтингова фірма, на договірних умовах.

Мета статті. З'ясувати важливість проведення у господарській діяльності аналізу ризиків утво-

рення дебіторської заборгованості та розробки заходів по її попередженню. Мета дослідження полягає в розробленні й обґрунтуванні теоретичних, методичних, організаційно-практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліку дебіторської заборгованості задля усунення ризиків в господарській діяльності, які пов'язані з нею.

Реалізація поставленої мети зумовила вирішення таких завдань:

– Дослідити причину ризиків у господарській діяльності пов'язаних з дебіторською заборгованістю.

– Запропонувати заходи щодо впровадження ефективної системи обліку дебіторської заборгованості з метою мінімізації ризиків її у господарській діяльності.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка фінансова діяльність є ризиковою. Багато фінансових відносин будуються в умовах невизначеності, коли необхідно вибирати напрямки дій з декількох варіантів, здійснення яких складно прогнозувати.

Господарське середовище стає все більш ринковим, вносить у господарську діяльність додаткові елементи невизначеності, розширює зони ризикових ситуацій. Звідси і з'являються умови невизначеності, тобто неясності і невпевненості в одержанні очікуваного кінцевого результату.

В умовах ринкової економіки ризик є ключовим елементом підприємництва. У Законі України «Господарський кодекс України» сказано: «Підприємництво це самостійна ініціатива, систематична на власний ризик діяльність, спрямована на виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг і здійснення торгівлі з метою одержання прибутку. Але процес прийняття відповідальності одночасно є і процесом прийняття на себе ризику. Отже, здатність і готовність до ризику – якість, що притаманна підприємцю» [1].

Виникнення підприємницького ризику – це зворотний бік економічної волі. У міру розвитку ринкових відносин у нашій країні будуть зростати невизначеність і підприємницький ризик. Усунути невизначеність майбутнього в підприємницькій діяльності неможливо, тому що вона є елементом об'єктивної дійсності.

Таким чином, ризик – це ймовірність настання несприятливої події. Підприємницький ризик зв'язаний, насамперед, з вибором і ухваленням управлінського рішення на різних рівнях структури управління: галузю, чи прийняттям його підрозділами. Підприємницький ризик – це ризики, які характеризуються ймовірністю майнових втрат у процесі здійснення підприємницької діяльності.

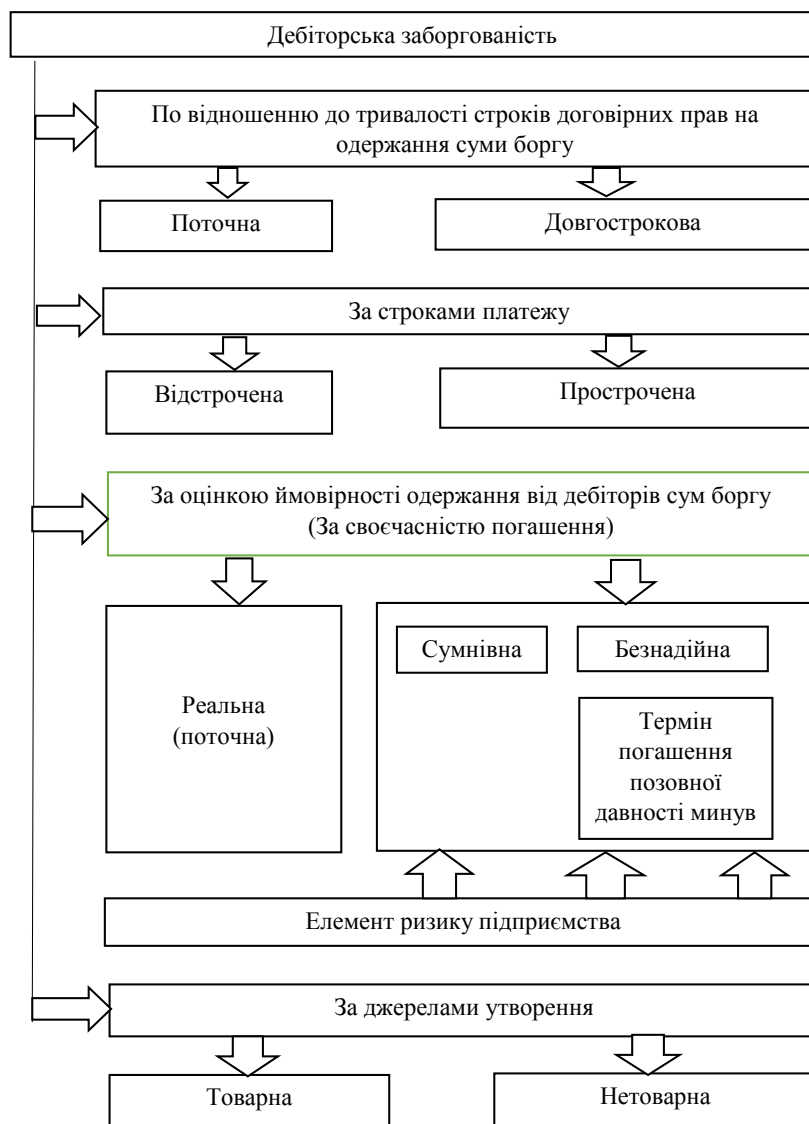

Рис. 1. Класифікація дебіторської заборгованості

Джерело: створено автором

У ході своєї діяльності підприємство може мати безліч ризиків і тільки злагоджений управлінський облік може передбачити та мінімізувати ризики діяльності.

До одного з елементів ризику підприємства належать фінансові ризики, а саме дебіторська заборгованість як один з елементів фінансового ризику.

Передусім необхідно визначити, що розуміється під терміном «дебіторська заборгованість». Так, згідно з П(С)БО 10, дебіторська заборгованість це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [2].

З іншого боку дебіторська заборгованість вважається важливою складовою оборотного капіталу, яка представляє собою вимоги до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, робіт, послуг [3].

Щоб повністю розуміти проблему ризиків, пов'язану з дебіторською заборгованістю розглянемо на рисунку 1 класифікацію дебіторської заборгованості.

При реалізації товарів у кредит підприємство має ризик непогашення всієї дебіторської заборгованості. Тому на підприємстві завжди є дебіторська заборгованість, щодо повернення якої є сумніви.

Строки оплати дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги визначаються умовами заключених договорів з дебіторами або виставленим ним рахункам. Згідно практики, яка на даний момент часу склалася на Україні нормальним строком протягом якого відбувається погашення дебіторської заборгованості є 30 днів з дати відвантаження продукції, товарів, робіт та послуг.

Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником. На суму такої заборгованості підприємство створює резерв сумнівних боргів.

Величина резерву сумнівних боргів визначається, виходячи з платоспроможності окремих дебіторів або на основі класифікації дебіторської заборгованості.

Класифікація дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги здійснюється групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Коефіцієнт сумнівності встановлюється підприємством, виходячи з фактичної суми безнадійної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги за попередні звітні періоди. Величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутків поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи та коефіцієнта сумнівності відповідної групи.

Тобто, робимо висновок, що саме сумнівна та безнадійна дебіторська заборгованість є одним з елементів ризику господарської діяльності підприємства.

Розглядає підходи до угруповання дебіторської заборгованості і доктор економічних наук, фахівець в області фінансового менеджменту В.В. Ковальов. Він виділяє нормальну і невиправдану дебіторську заборгованість. Нормальна – виникає внаслідок вживаних форм розрахунків

за товари і послуги. Невиправдана – виникає внаслідок недоліків у роботі підприємства [4].

Значущість класифікації заборгованостей за суб'єктами (контрагентами) підкреслюється в роботах таких авторів як А.А. Мазаракі, Н.М. Ушакова та ін. Вони виділяють групи заборгованостей, які виникають між підприємством і споживачами; між підприємством і постачальниками; між підприємством і іншими контрагентами – працівники, власники, бюджет, позабюджетні фонди, дочірні підприємства та ін. [5].

Виникнення дебіторської заборгованості є об'єктивним процесом. Її наявність, розміри і склад неоднозначно впливають на результати господарської діяльності підприємства, оскільки володіють як позитивними, так і негативними рисами.

Дебіторська заборгованість приносить значну користь – надання кредиту споживачам підвищує рівень продажу. За відсутності належного контролю заборгованість може перевищити допустимий рівень, і надалі це призведе до зниження потоків готівки і значного зниження прибутку.

Аналіз дебіторської заборгованості, який повинен бути спрямований на виявлення факторів, що впливають на зростання дебіторської заборгованості та визначення резервів спрямованих на ліквідацію невиправданої, «завислої» заборгованості і зниження її зростання. Аналіз дебіторів передбачає передусім аналіз їх платоспроможності з метою вироблення індивідуальних умов подання комерційних кредитів і умов факторингових договорів.

Аналітичний облік повинен бути організований так, щоб своєчасно надавати управлінцям необхідну повну інформацію про стан розрахунків з дебіторами з метою оптимізації її обсягу та забезпечення своєчасного погашення.

З цією метою підприємство може вести картки аналітичного обліку на кожного дебітора або накопичувальну відомість довільної форми.

Проблема ліквідності дебіторської заборгованості стає ключовою проблемою майже кожної організації. Вона, в свою чергу, розчленовується на кілька проблем: оптимальний обсяг, оборотність, якість дебіторської заборгованості.

Досвід реформування підприємств показує, що заходи щодо повернення дебіторської заборгованості входять у групу найбільш ефективних заходів підвищення ефективності за рахунок внутрішніх резервів підприємства і можуть швидко принести позитивний результат. Повернення заборгованості в стислі терміни – реальна можливість поповнення дефіцитних оборотних коштів.

Значне перевищення дебіторської заборгованості знижує фінансову стабільність підприємства, і виникає необхідність в додатковому залученні джерел фінансування.

Аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості передбачає складання розрахунково-платіжного балансу. Як збільшення, так і зменшення дебіторської заборгованості можуть призвести до негативних наслідків для фінансового стану підприємства

Різке збільшення дебіторської заборгованості та її частки в поточних активах може свідчити про необачну кредитну політику підприємства стосовно покупців або про збільшення обсягу

продажів, або неплатоспроможність і банкрутство частини покупців.

Зменшення дебіторської заборгованості проти кредиторської може статися через погіршення стосунків з клієнтами, тобто через зменшення кількості покупців. Збільшення дебіторської заборгованості проти кредиторської заборгованості може бути наслідком неплатоспроможності покупців.

В процесі виробничої діяльності часто кредиторська заборгованість значно перевищує дебіторську заборгованість. Деякі економісти – теоретики вважають, що це свідчить про раціональне використання засобів, оскільки підприємство залучає в оборот більше засобів, чим одержує з обороту. Але на нашу думку така ситуація тільки негативна, оскільки підприємство повинне погасити свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості.

Таким чином, кожен випадок виникнення дебіторської і кредиторської заборгованості повинен ретельно розглядатись на підприємстві з метою покращення рівня ліквідності і платоспроможності.

Тому необхідно тримати під контролем співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості.

Висновки і пропозиції. Отже, дослідивши питання дебіторської заборгованості як одного з елементів ризику підприємством дійшли до висновку, що воно є проблемним та актуальним для функціонування будь-якого підприємства, особливо в сучасних українських умовах ведення бізнесу.

Дебіторська заборгованість впливає на економічну діяльність будь-якого підприємства особливим чином: дебіторська заборгованість, яка протягом тривалого часу не повертається перш за все погіршує фінансовий стан підприємства, тобто відбувається погіршення платоспроможності підприємства, внаслідок недоотримання грошових коштів. Разом з тим відбувається погіршення оборотності грошових коштів.

Внаслідок дії цих факторів може збільшуватися кредиторська заборгованість підприємства перед своїми постачальниками.

Погіршення платоспроможності підприємства ставить загрозу, що до банкрутства підприємства, чи у кращому разі, погіршення результатів діяльності, а це і є ризик дебіторської заборгованості.

Оскільки строки оплати дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги визначаються умовами заключених договорів, то у договорі треба зазначити, які штрафні санкції чекають на дебітора у разі несвоєчасного погашення дебіторської заборгованості. А також в тому випадку, якщо дебітор вчасно не повертає кошти, або на протязі тривалого часу, то с таким дебітором більше не укладати договори поставки товарів або надання послуг.

Заходи щодо вдосконалення системи управління дебіторської заборгованістю:

- виключення з числа партнерів підприємств з високим ступенем ризику;
- періодичний перегляд граничної суми кредиту;
- використання можливості оплати дебіторської заборгованості векселями, цінними паперами;
- виявлення фінансових можливостей надання підприємством товарного;
- використання сучасних форм рефінансування заборгованості;

Зазначені способи оцінки та методи управління заборгованістю повинні сприяти зниженню ступеня ризику неотримання грошей від боржників.

Треба, щоб на кожному підприємстві була створена раціональна система організації контролю за станом дебіторської заборгованості та ефективна системи обліку дебіторської заборгованості з метою мінімізації ризиків її у господарській діяльності.

Отже, злагоджений управлінський облік може передбачити та мінімізувати ризики діяльності в тому числі дебіторської заборгованості.

Список літератури:

1. Закон України «Господарський кодекс України» станом на 08.12.2016 – [Електронний носій]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/436-15>
2. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» Затверджений наказом Міністерства Фінансів України від 09.08.2013 р. № 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>
3. Іванілов О.С. Механізм управління дебіторською заборгованістю підприємства / О.С. Іванілов, В.В. Смачило, С.В. Дубровська // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 1. – С. 156–163.
4. Ковалев В.В. Управление активами фирмы / Валерий Викторович Ковалев. – М.: ТК Велби, Узд-во Проспект, 2007. – 392 с.
5. Мазаракі А.А. Економіка торговельного підприємства: [підручник для вузів] / А.А. Мазаракі, Н.М. Ушакова, Л.О. Лігоненко; під ред. проф. Н.М. Ушакової. – К.: «Хрещатик», 1999. – 800 с.

Прокопович Л.Б., Стойкова Т.Н.

Национальный университет кораблестроения имени адмирала Макарова

ДЕБИТОРСКАЯ ЗАДОЛЖЕННОСТЬ КАК ОДИН ИЗ ЭЛЕМЕНТОВ РИСКА ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация

В данной работе мы исследуем и анализируем актуальную экономическую проблему нашей страны дебиторская задолженность, как один из элементов рисков предприятия. Актуальность проблем заключается в повышении качества и эффективности согласованного управления дебиторской задолженностью, недостаточности ее теоретического рассмотрения и практического использования на предприятиях обусловили необходимость дальнейшего исследования.

Ключевые слова: риск предприятия, дебиторская задолженность, методика управления риском, резерв сомнительных долгов, безнадежная дебиторская задолженность, сомнительная дебиторская задолженность.

Prokopovich L.B., Stoikova T.M.

Admiral Makarov National University of Shipbuilding

DEBT SECURITY AS ONE OF THE ELEMENTS OF RISK OF THE ENTERPRISE

Summary

In this paper we investigate and analyze the current economic problem of our country receivables, as one of the elements of enterprise risk. The urgency of the problems is to improve the quality and efficiency of the coordinated management of receivables, insufficiency of its theoretical consideration and practical use at the enterprises, necessitated further research.

Keywords: enterprise risk, receivables, methodology of risk management, reserve of doubtful debts, bad accounts receivable, doubtful accounts receivable.